

Práca a príjem a ich oddelenie

výber citátov Rudolfa Steinera
(zostavil a preložil Andrej Szolgay)

Duchovná veda a sociálna otázka

Článok vyšiel v roku 1906 v časopise *Lucifer-Gnosis* (GA 34, str. 191), česky v rámci knihy „*Před branou duchovní vědy*“ (Michael 2006, str. 160)

Prospech nejakého celku spolupracujúcich ľudí je tým väčší, čím menej si jednotlivec nárokuje výsledky svojich výkonov sám pre seba, to znamená, čím viac týchto výsledkov odovzdá svojim spolupracovníkom a čím viac budú jeho vlastné potreby uspokojené nie z jeho výkonov, ale z výkonov druhých. V rámci celku ľudí všetky inštitúcie, ktoré odporujú tomuto zákonu, musia po dlhšom čase niekde vytvárať biedu a núdzu. Tento zákon platí pre sociálny život s takou výlučnosťou a nutnosťou, ako nejaký prírodný zákon platí vo vzťahu k určitej oblasti prírodných účinkov. Človek si však nesmie myslieť, že postačí, ak by sa tento zákon uplatnil vo všeobecne morálnom zmysle alebo azda ak by sa nejako vložilo do zmysľania ľudí to, aby každý pracoval v službe pre svojich blížnych. Nie, v skutočnosti existuje tento zákon len tak, ako taká vec existuje, keď sa nejakému celku ľudí podarí vytvoriť také inštitúcie, aby si plody svojej vlastnej práce nikto nemohol nárokovať pre seba, ale aby podľa možnosti bezo zvyšku prešli v prospech celku. A naproti tomu, o neho samého musí byť postarané prostredníctvom práce jeho blížnych. Ide teda o to, že pracovať pre blížnych a dosahovať určitý príjem sú dve od seba úplne oddelené veci. (str. 213, v českom vydaní str. 174)

Keď človek pracuje pre druhého, potom musí nájsť v tom druhom dôvod svojej práce; a keď niekto má pracovať pre celok, potom musí vnímať a cítiť hodnotu, podstatu a význam tohto celku. To môže len vtedy, keď je celok niečím úplne iným ako len väčšia či menšia suma jednotlivých ľudí. Tento celok musí byť naplnený skutočným duchom, na ktorom sa každý podieľa. Musí byť taký, že si každý povie: je správny a ja chcem, aby taký bol. Celok musí mať duchovné poslanie; a každý jednotlivec musí chcieť prispieť, aby bolo toto poslanie naplnené. (str. 214 – 215, v českom vydaní str. 175)

To jediné, čo môže pomôcť, je duchovný svetonázor, ktorý sa sám prostredníctvom seba, tým, čo dokáže poskytnúť, vžíva do myšlienok, pocitov, do vôle, skrátka, do celej ľudskej duše. Viera v dobro ľudskej povahy, ktorú mal Owen^{*}, je správna len z časti, z inej časti je však tou najhoršou ilúziou. Je správna potiaľ, že v každom človeku drieme „vyššie Ja“, ktoré môže byť prebudené. Ale ono môže byť

* Robert Owen (1771 – 1858), sociálny reformátor a zakladateľ komunity New Harmony, ktorý sa pokúsil uskutočniť princíp, podľa ktorého každý pracuje pre komunitu podľa svojich schopností a dostáva od komunity podľa svojich potrieb. Jeho úsilie skončilo neúspechom. Rudolf Steiner o ňom na inom mieste článku hovorí: "Robert Owen smie byť označený v istom zmysle za génia sociálneho pôsobenia. U neho boli prítomné dve vlastnosti, ktoré si toto označenie žiadajú: prezieravý pohľad na prospešné sociálne inštitúcie a šľachetná láska k ľuďom." Josiah Warren, jeden z tých, ktorí participovali na komunite, o nej neskôr napísal: „Vyzeralo to, že nás porazil samotný prírodný zákon rôznorodosti... naše spoločné záujmy boli v priamom konflikte s individualitami osôb, podmienkami a pudom sebazáchovy... " Viac informácií napr. tu: http://en.wikipedia.org/wiki/New_Harmony,_Indiana

prebudené zo svojho driemania len prostredníctvom chápania sveta, ktoré má vyššie uvedené vlastnosti. Keď potom privedieme ľudí do zariadení, ako ich vymyslel Owen, bude spoločnosť v najkrajšom zmysle prosperovať. Ak však človek privedie pospolu ľudí, ktorí nemajú ono chápanie sveta, potom sa dobro týchto zariadení celkom nutne po kratšom alebo dlhšom čase obráti na zlé. U ľudí, ktorí nemajú na ducha zamerané chápanie sveta musia totiž nutne práve tie zariadenia, ktoré podporujú materiálny blahobyť, spôsobiť aj stupňovanie egoizmu, a tým postupne produkovať núdzu, biedu a utrpenie. Je práve v najvlastnejšom zmysle slova správne: len jednotlivcovi možno pomôcť tým, že mu človek dá púhy chlieb; celku môže človek poskytnúť chlieb len tým, že mu napomôže k svetonázoru. Bolo by taktiež úplne neužitočné, ak by človek chcel dať chlieb každému jednotlivcovi. Po nejakom čase by sa vec musela vyvinúť tak, že mnohí by znovu nemali žiaden chlieb.

Poznanie týchto princípov prirodzene odníma viaceré ilúzie určitým ľuďom, ktorí by sa chceli stavať do role obšťastňovateľov ľudu. Tieto princípy robia prácu na sociálnom blahu značne obtiažnou záležitosťou. A ešte k tomu takou, v ktorej sa úspechy za určitých okolností dajú poskladať len z celkom malých čiastkových úspechov. (str. 216 – 217, v českom vydaní str. 176)

Práve preto, že duchovnej vede nemôže ísť o to, aby zostávala pri čírych teóriách alebo len uspokojovaní túžby po vedení, musí týmto spôsobom pracovať pomaly. K jej cieľom patrí práve onen charakterizovaný praktický pokrok ľudstva. Tento pokrok ľudstva však môže dosiahnuť len vtedy, ak pre to vytvorí skutočné podmienky. A tieto skutočné podmienky nemôžu byť vytvorené inak ako získaním človeka za človekom. Svet kráča vpred len ak ľudia chcú. Aby ale chceli, na to je nutná u každého duševná práca. A tá je možné len krok za krokom. Ak by to tak nebolo, potom by aj duchovná veda v sociálnej oblasti predvádzala preludy a nekonala by nič praktické. (str. 221, v českom vydaní str. 179)

Duchovná veda a sociálna otázka

Prednáška, Hamburg, 2.3. 1908 (GA 54)

Tu by mohol niekto ľahko povedať: keď požaduješ, že má byť ľudská existencia nezávislá od výkonu, potom je tento ideál najkrajšie naplnený pri úradníkoch. Dnešný úradník je nezávislý. Teda jeho existencia nie je závislá na produkte, ktorý vytvára, ale na tom, čo považuje za nutné pre svoju existenciu. Zaiste, len má taká námietka jeden veľký nedostatok. Ide o to, aby každý jednotlivec bol úplne slobodne schopný rešpektovať tento princíp a uskutočniť ho v živote. Nejde o to, aby tento princíp bol zavedený prostredníctvom všeobecnej moci. Tento princíp – urobiť osobné zisky a zárobky nezávislé od toho, čo človek robí pre spoločnosť – sa musí presadiť do jednotlivých individuálnych ľudských životov. A ako sa to presadí?

Je len jediný, ako sa to môže presadiť, jediný, čo sa takzvaným praktikom práve javí ako nepraktické. Keď už zisťnosť nie je popudom k práci, musia sa dať človeku nejaké dôvody, prečo pracuje – a síce skutočne usilovne a oddane pracuje. Kto si nejaký výkon nechá patentovať a ukazuje tým, že zisťnosť považuje v živote za významnú, ten netvorí v pravde nič skutočné vo vzťahu k sociálnemu životu.

Ale ten, kto je prostredníctvom svojich síl láskou vedený k náležitým výkonom, láskou k celému ľudstvu, ktorému rád a ochotne odovzdá svoju prácu, ten tvorí skutočne pre život. Takže impulz k práci musí spočívať v niečom celkom inom ako v odmeňovaní. A to je riešením sociálnej otázky: oddelenie odmeňovania od práce. Pretože ide o duchovný náhľad na svet, ktorý v človeku prebúdza také impulzy, že si už viac nepovie: ak by bola zaistená moja existencia, potom by som mohol byť tiež lenivý. Aby to nehovoril, to môže byť docielené len prostredníctvom duchovného svetonázoru. Všetok materializmus povedie z dlhodobého hľadiska len k presnému opaku.

Teraz by niekto mohol povedať: to je pekná ukážka sociálnej otázky, to je skutočne milé! Nekázali sme vždy, mohol by niekto povedať, že ľudia sú už raz egoistickí a teda sa musí počítať s ich egoizmom? A tu teraz prichádza spirituálny svetonázor a hovorí, že by to mohlo byť inak. Nuž, zaiste sa vždy kázalo, že to inak byť nemôže a robilo sa niečo prospešné a hovorilo sa: pravým praktikom je ten, kto počíta s ľudským egoizmom. Zaiste, ale tu žiaľ už myslenie ľudí nepostupuje ďalej. Pretože tí, ktorí za všetko vinia podmienky, ktorí za všetko vinia inštitúcie, tí musia predsa prinajmenšom uznať, že práve kvôli podmienkam, ktoré boli také, ako ich doteraz utvárali, vstúpil aj tento pud a impulz do ľudí. Tu je ale myslenie prikrátke. Pretože inak by si museli povedať: áno, keď sa vžije predstava, že je neprimerané stavať všetko na osobnej zisťnosti, bude v každom prípade vytvorené iné prostredie. Tu bude materializmus v rozpore so svojimi vlastnými požiadavkami. (str. 100 – 102)

Sociálne idey, sociálna skutočnosť, sociálna prax

Diskusný večer, Stuttgart, 30.5. 1919 (GA 337a)

Prirodzene je každý sociálnymi okolnosťami nútený pracovať, a človek má len voľbu buď hladovať alebo pracovať. Iná povinnosť pracovať ako tá, ktorá v tomto zmysle vyplýva z okolností, nemá existovať v sociálnom usporiadaní, v ktorom je sloboda ľudských bytostí základnou podmienkou. (str. 78)

Sociálna budúcnosť

Diskusný večer, Stuttgart, 30.10. 1919 (GA 332a)

Ide teda o to, aby nebol pojem práce spájaný nejakým spôsobom – ako je to dnes často spájané dohromady – s pojmom príjmu. Svoj príjem človek dostane vskutku nie len preto, že je a pije, alebo inak spíňa fyzické alebo duševné požiadavky, ale aj preto, že pracuje pre ostatných ľudí. (str. 211)

Sociálna otázka ako otázka vedomia

Prednáška, Dornach, 2.3. 1919 (GA 189)

V hospodárskom živote sú vymieňané tovary; k hospodárskemu životu je pridružený život

politického štátu v užšom zmysle. Ten ohraničuje pracovný čas v ľudskom spolužití, v právnom živote. Takže, zatiaľčo je hospodársky život na jednej strane závislý od prírodnej základne, na druhej strane je závislý od toho, čo je ustanovené prostredníctvom právneho života, teda napríklad pracovný čas, pomer práce k jednotlivému človeku, k jeho sile, k jeho slabosti, k jeho veku. Nemôže byť daný len maximálny pracovný deň alebo niečo také, ale v skutočnosti môže byť dané len ohraničenie zhora a zdola. To všetko sú podmienky, ktoré hospodárskemu životu vyplývajú z jednej jeho strany práve tak, ako k nemu z opačnej strany vyplývajú z prírodnej základne. (str. 110)

Hlavné body sociálnej otázky

Vyšlo v apríli 1919 (GA 23), česky Baltazar 1993

Ako majú deti právo na výchovu, tak prináleží starým, invalidom, vdovám, chorým právo na živobytie, ku ktorému musí plynúť kapitálová základňa do kolobehu sociálneho organizmu podobne, ako uvedený kapitálový príspevok na výchovu tých, ktorí ešte nie sú schopní pracovať. To podstatné pri tom všetkom je, že stanovenie toho, čo dostane ten, kto nezarába, nemá vyplývať z hospodárskeho života, ale naopak, hospodársky život je závislý na tom, čo v tejto súvislosti vyplýva z právneho vedomia. Tí, ktorí pracujú v hospodárskom organizme, budú mať prostredníctvom vykonanej práce o to menej, o čo viac musí odplývať pre tých, ktorí nezarábajú. Ale toto „menej“ bude nesené všetkými zúčastnenými rovnomerne, keď dôjde k uskutočneniu tu mienených sociálnych impulzov. Prostredníctvom hospodárskeho života oddeleného od právneho štátu bude to, čo je všeobecnou záležitosťou ľudstva, výchova a živobytie ľudí neschopných práce, skutočne urobené takou záležitosťou, pretože v oblasti právnej organizácie pôsobí to, k čomu sa majú vyjadrovať *všetci dospelí ľudia*. (str. 128 – 129, v českom vydaní str. 83)

Vývojovo-historické základy pre tvorbu sociálneho úsudku

Prednáška, Dornach, 24.11. 1918 (GA 185a)

Práca prináleží ľudstvu a existenčné prostriedky musia byť ľuďom vytvorené inak ako prostredníctvom platenia ich práce. Chcel by som povedať, ako som to už v onom pojednaní (viď. Duchovná veda a sociálna otázka otázka) urobil: keď by bol práve princíp militarizmu, ale bez štátu, prenesený na určitú časť sociálneho usporiadania – chcel by som hovoriť práve o tejto časti – potom by bolo získané strašne veľa. Ale v základe musí spočívať práve náhľad, že je priam nezdravé v sociálnej oblasti, keď človek stojí v spoločnosti tak, že za svoju prácu, podľa toho, či viac alebo menej robí, teda práve podľa jeho práce, je platený. Človek musí mať svoju existenciu z inej sociálnej štruktúry. Keď vojak dostáva svoje existenčné prostriedky, potom musí pracovať; ale nie je odmeňovaný bezprostredne za svoju prácu, ale za to, že ako človek stojí na stanovenom mieste. O to sa jedná. To je to, čo je najnutnejší sociálny princíp, že výnos práce je úplne oddelený od zaobstarania existenčných prostriedkov,

prinajmenšom v niektorých oblastiach sociálnych súvislostí. Pokiaľ nebudú tieto veci jasne nahliadané, dovtedy nedôjdeme k ničomu sociálnemu, dovtedy budú hovoriť diletanti, ktorí častokrát sú profesormi, ako Menger, o plnom výnose z práce a podobne, čo sú všetko len táraniny. Pretože práve výnos z práce musí byť v zdravom sociálnom poriadku celkom oddelený od obstarania existenčných prostriedkov. Úradník, ak by nebol kvôli nedostatku ideí byrokratom, vojak, ak by nebol kvôli nedostatku ideí militaristom, je v určitej súvislosti – v určitej súvislosti, nechápte ma zle – ideálom sociálneho vzťahu. A žiaden ideál sociálneho vzťahu, ale opak sociálneho vzťahu je to, keď je tento sociálny vzťah taký, že človek nepracuje pre spoločnosť, ale pre seba. To je prenesenie neegoistického princípu na sociálne usporiadanie. Kto chápe egoizmus a altruizmus len v sentimentálnom zmysle, ten vlastne nechápe z týchto vecí nič. Ale ten, kto prakticky, bez sentimentality, s čírym zdravým ľudským rozumom nahliada, že každá spoločnosť, v ktorej človek pracuje len pre seba samého – inými slovami teda to, čo je v sociálnom usporiadaní tvorené čisto egoisticky – že taká spoločnosť nutne musí zaniknúť, ten to chápe správne. (str. 213 – 214)

Trojčlennosť sociálneho organizmu, demokracia a socializmus

Článok vyšiel v časopise Sociálna budúcnosť (GA 24)

Človek môže síce namietnuť, že pre tých, ktorí spolupracujú v hospodárskom procese, by nič nevyšlo, ak by sa prerozdělili zisky nepracujúcich. To platí, lebo je to pravda, a predsa to zakrýva pravdu, lebo táto správnosť nemá žiaden význam pre utváranie sociálneho organizmu. Pretože škodlivosť nepracujúceho majiteľa renty nespočíva v tom, že vykorisťuje relatívne malú časť pracujúcich, ale v tom, že prostredníctvom možnosti dosahovať bezpracný príjem dáva celému hospodárskemu telesu charakter, ktorý pôsobí antisociálne. Hospodárske teleso, v ktorom je bezpracný príjem nemožný, je niečo celkom iné, ako také teleso, v ktorom ho je možné vytvoriť, podobne ako je ľudský organizmus iný, ak sa vred nemôže vytvoriť na žiadnom mieste, ako taký organizmus, v ktorom to nezdravé umožní na nejakom mieste tvorbu vredu. (str. 215 – 216)

Ďalšie zdroje o téme môžete nájsť na www.trojclennost.org